

РЕЦЕНЗИЯ

От: проф. д. н. Мария Ананиева Маркова,

Университет за национално и световно стопанство
научни специалности: „Организация и управление извън сферата на материалното производство (по отрасли и подотрасли)“ и „Икономика и управление /интелектуална собственост по отрасли/“

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен **„доктор“** по научната специалност „Организация и управление извън сферата на материалното производство“ (Интелектуална собственост в творческите индустрии)“ в УНСС

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд: Заповед N 3519/29.10.2025 г. на Ректора на УНСС

Автор на дисертационния труд: **Лилия Миткова Йотова**
Тема на дисертационния труд: **„Бизнес с интелектуална собственост във фотографската индустрия“**

1. Информация за дисертанта

Дисертантът се е обучавал по докторска програма към катедра „Интелектуална собственост и технологичен трансфер“ на Бизнес факултет на УНСС. Обучението е осъществено в редовна форма съгласно Заповед № 1044/12.04.2021 г. със срок на обучение от 03.05.2021г. до 03.05.2024г. Докторантурата е удължена със Заповед № 617/11.03.2024г. за срок от 1 (една) година до 04.03.2024г. Трансформирана в задочна форма на обучение със Заповед № 429/14.02.2025г. за срок от 1 (една) година до 05.03.2026г.

Дисертантът има широка образователна подготовка, относима към проблематиката на дисертационния труд, включваща следните:

- 1994г. - 1998 г. – завършена бакалавърска степен по специалност “Икономика – бизнесадминистрация” с професионална квалификация “Стопанско управление”; Нов Български Университет 2008 г.-2010 г. – завършена магистърска степен “Печатни медии”; Колеж по реклама и връзки с обществеността към Софийски Университет, Факултет по журналистика и масови комуникации.

Посетени са редица други обучителни форми, сред които: семинар “Психология на рекламата” Адвайз център – София и “Връзки с обществеността, реклама и брендинг”

Образователен бизнес център “Хермес” – София, 2004 г., завършени са курсовете на СОИС на английски и на руски езици „Copyrights and related rights“ и „Intellectual property management“, 2022 г. както и „Коллективному управлению авторскими и смежными правами для организаций коллективного управления“ „Executive Course on Intellectual Property & Export“ и Лятна школа по интелектуална собственост УНСС, ИИСТТ, 2023 г.

Професионалната и експертна активност на дисертанта в областта на научното изследване е богата. По –важните позиции, заемани от дисертанта в национален и международен аспект са следните: 1. асоциация на професионалните фотографи - учредител и председател, 2016 г. 2. федерация на европейските професионални фотографи като представляващ България 3. Член на международната група woman in photography 4. член на международни журита в областта на фотографията от 2016 г.

В изпълнение на своя индивидуален план дисертантът е положил успешно следните изпити: „Методика на научните изследвания, „Икономикс“ и „Статистически методи и иконометрични модели в изследователската дейност“ от Блок А, както и изпитите по специализираните дисциплини от Блок Б „Художествено-литературна собственост“, „Интелектуална собственост в творческите индустрии“ и „Реферат по темата на дисертацията „Бизнес с интелектуална собственост във фотографията индустрия“.

В периода 2021г. – 2025г. дисертантът е реализирал сериозна научноизследователска дейност, изразяваща се в подготовка на основните параметри на научното изследване „тема, структура, заглавие и съдържание на дисертацията“; подбор на научна литература, проучване на международни практики, събиране на материали и информационни източници, събиране на казуси, свързани с нарушаването на правата на ИС в областта на фотографията, изготвяне и провеждане на две анкетни проучвания с различни фокус групи ползватели и автори на фотографски произведения. Води лекции в модули, свързани с художествената собственост, авторските и сродните на авторските права пред студенти в бакалавърска степен на обучение по дисциплините „Интелектуална собственост“ и „Научна етика“ в различни форми на обучение. Участва в организационни и научни форуми на катедрата, в т.ч.: в създаването на АРТС - Алианс за развитие на творческите сили, 2022 г., участие в IX Международен фотографски форум за професионални фотографи и видеографи и други.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертационният труд на тема „Бизнес с интелектуална собственост във фотографията индустрия“ е в обем от 280 страници, от които 237 страници основен текст, в изложението се съдържат 27 таблици, 70 фигури и 2 приложения.

Дисертационният труд е в увод, три глави, изводи и заключение.

Първа глава: Фотографска индустрия и фотографски произведения

Изяснени са в дълбочина фотографията като изкуство и творческа индустрия, история, жанрове и участници. Представени са икономически характеристики на фотографските произведения и са изведени актуалните аспекти на изкуствения интелект в и за фотографската индустрия. Представена е авторска класификация на фотографските произведения според полезността за потребителите, според начина на уреждане на права при заснемане, при ползване и според икономическата реализация.

Втора глава: Интелектуална собственост във фотографията индустрия. проблеми и предизвикателства пред участниците

Посоченото във формулировката е направено на различни равнища : национално, международно и европейско законодателство, при фокус същност и проблеми, свързани с нарушаване на права на интелектуалната собственост върху фотографските произведения. Съществено място е отделено на съвременната нормативна уредба на авторскоправната закрила: Директива (ЕС) 2019/790 относно авторско право и сродните му права в цифровия единен дигитален пазар и Директива 2001/29/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 22.05.2001г. относно хармонизирането на някои аспекти на авторското право и сродните му права в информационното общество. Формулирано е предложение за създаване на българска организация за колективно управление на права в областта на фотографията, която би допринесла за развитието на сектора и за по-ефективна защита на авторите.

Трета глава: Бизнес модели във фотографската индустрия

Разглеждани са бизнес модели, авторски SWOT анализ на фотографската индустрия и са обобщени резултати от авторски изследвания, кабинетни и извънкабинетни проучвания. Представени са авторски бизнес модели във фотографската индустрия, изведени от класическите икономически модели B2B, B2C, B2G, но адаптирани към спецификата на фотографския пазар. Те са представени като модели на взаимодействие между автори, ползватели, институции и потребители – Photography to Business (Ph2B), Photography to Customer (Ph2C), Photography to Auction (Ph2A), Photography to Media (Ph2M), Photography to AI (Ph2AI) и други. Всеки от тях отразява особеностите на комуникацията, изискванията към договорните отношения и начина на управление на правата на интелектуална собственост. Структурата на труда отговаря на изискванията за композиционна балансираност на отделните елементи, налице е логическа обвързаност и представяне на отделните елементи в анализа и синтеза.

-Оценка за: актуалност на темата; целта; задачите; обекта; предмета; основната теза на дисертационния труд

Дисертационното изследване разглежда фотографията едновременно като творчески процес и като творческа индустрия, които имат своето място в творческите индустрии, чийто принос към БВП и към заетост се оценява на около 6% в страните от ЕС, в т.ч. България. За разлика от другите творчески индустрии, фотографската индустрия изостава в своята еднозначна регламентация, организационна и бизнес структура в страната.

Обект: фотографската индустрия като творческа индустрия и фотографските произведения като обекти на интелектуална собственост

Предмет на изследването: представяне на интелектуалната собственост във фотографската индустрия, идентифициране на фотографските произведения като обекти на авторскоправна закрила.

Цел на изследването: да се създадат и систематизират бизнес модели във фотографската индустрия, които да открият нови възможности за фотографите чрез диверсификация на услугите и по-добро съответствие с пазарните тенденции.

Поставени са следните конкретни задачи:

1. Да се разгледат фотографските произведения като обекти на интелектуална собственост
2. Да се предложи съвременна класификация на видовете фотографски произведения;
3. Да се систематизират съвременните видове нарушения на правата на интелектуална собственост върху фотографски произведения.
4. Да се изведат проблемите пред закрилата на фотографските произведения, да се предложат

възможни решения.

5. Да се разгледа управлението в бизнеса с фотографски произведения през интересите на фотографите, като ключов участник в пазарните действия.

6. Да се приложат бизнес модели и добри практики, които позволяват в условията на свободен пазар удовлетворяват потребности на потребителите и отварят нови възможности за фотографите.

Налице е ясно формулирана **изследователска теза**: фотографските произведения като обекти на авторскоправна закрила са продукти на фотографската творческа индустрия, представляващи икономическо благо и притежаващи бизнес потенциал, когато в условията на свободен пазар удовлетворяват потребности на потребителите.

Формулирани са авторски хипотези, които са анализирани и доказани в хода на изследването:

Първата хипотеза е: фотографските произведения като обекти на художествена интелектуална собственост могат да намерят своето място на пазара, гарантирайки интересите на носителите на правата върху тях.

Втората хипотеза е: ефективното управление на неимуществените права на автора (правото на авторство и правото на посочване на името на автора) има решаващо значение за развитието на фотографската индустрия. Тяхното прилагане създава прозрачност относно авторството и носителите на права, намалява нарушенията и повишава моралната и професионалната стойност на творческия труд.

Третата хипотеза е: възможно е систематизиране на управлението на фотографското творчество в модели, които позволяват отчитане на спецификите на фотографските произведения, спецификите на правата на различните категории носители, интересите на участниците в пазарните действия, и на видовете пазари на фотографските произведения.

Четвъртата хипотеза е: динамичното развитие на изкуствения интелект създава огромни предизвикателства както за фотографите, така и за всички участници в пазарните действия, както от гледна точка на интелектуалната собственост, така и от гледна точка на управлението на фотографската индустрия и на бизнес моделите.

Използваните източници са 173, от които 136 научна литература и 37 нормативни документа. Използваната научна, професионална и нормативна литература е над 170 източника, което показва висока компетентност на автора в темата на изследването, интелигентен прочит, съдържателен коментар и реално извеждане на изследователски проблеми, които намират авторски прочит в хода на изследването.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

По-важните и основни за изследователското поле научни и/или научно-приложни резултати, постигнати в дисертационния труд, са следните:

A. Теоретични:

- формулирани са авторски дефиниции на понятията „фотографска индустрия“, „фотографско произведение“, „фотографски жанр“ и фотограф“ и "фотографска индустрия" и е направена авторска класификация на участниците във фотографската индустрия и на авторските произведения според създаването им като икономически и правен модел;
- изведена е добавената стойност на фотографското произведение чрез аргументация по веригата на пазарна реализация и трите основни групи участници: автор (репетиционна и

морална стойност), ползвател (икономическа, комуникационна и имиджова стойност) и потребител (емоционална, документална, сантиментална, историческа стойност) като е направена и класификация на жанровете според тези добавени стойности;

- представена е категоризация на нарушенията на неимуществените авторски права.

Б. Приноси с научен и приложен характер:

- осъществен е анализ на нормативната рамка, включващ европейски, международни и национални източници, относими към фотографската индустрия;
- направено е научно обосновано разграничение между „автор“ и „носител на права“ и предлагане на ясен модел на правни отношения между двете страни и е предложена система за изписване на идентификация на авторите и носителите на права под фотографските произведения, съпътствано от предложение за регистриране на имена на фотографите като търговски марки.;
- представени са изключенията за свободно ползване с акцент на техните ефекти върху авторите във визуалните изкуства;
- изследвано е влиянието на AI върху фотографията и авторското право;
- предложена е авторска класификация на бизнес модели във фотографската индустрия (Ph2B, Ph2C, Ph2M, Ph2A и други), които след адаптиране да намерят приложимост във фотографската индустрия;
- аргументирано е предложение за създаване на ОКУП в областта на фотографията за България.

Методологията на изследването е интердисциплинарна, съдържаща системен и комплексен подход, като в основата е теорията за интелектуалната собственост, икономическата теория и управленската теория. Сложността на изследвания обект, както и комплексният характер на дейностите, свързани с неговото създаване и пазарна реализация, предопределят използването на различни методи, сред които: емпирични методи, методи на анализ и синтез, както и специални методи на изследване и такива като: „общо - частно“, „абстрахиране и синтез“, „исторически и прогнозни методи“, както и формулираните ограничения.

- Оценка на изпълнението на поставените задачи и постигането на целта на дисертационния труд

Авторът реализира поставените задачи, основните от които са следните:

- анализирани са фотографските произведения като обекти на интелектуална собственост, формулирани са авторски дефиниции и съвременни класификации на видовете фотографски произведения и на съществуващите бизнес модели и добри практики, съществуващи в условията на свободен пазар и приложими в практиката на фотографската индустрия;
- систематизирани са проблемите пред закрилата на фотографските произведения, в т.ч. съвременните видове нарушения на правата на интелектуална собственост върху фотографски произведения;
- анализирани са съществуващите проблеми в управлението в бизнеса с фотографски произведения при водещ критерий интереса на фотографите;
- на фона на ниско ниво на правна култура сред фотографите и потребителите е изведена необходимостта от съвременни технологични мерки за задължително идентифициране на автора с цел намаляване на нарушенията и улесняване уреждането на спорове при

прозрачност на пазара;

- изведена е необходимостта от нови форми на лицензиране и използване, в т.ч. дигитални лицензи, NFT токени и абонаментни системи;
- идентифициран е изкуственият интелект като заплаха и възможност, както и необходимостта от създаване на правен и етичен регламент, който да гарантира защита на авторите.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Приемам посочените от дисертанта приноси, основните от които са посочени тук и са преформулирани така:

А. Научни:

- систематизирано представяне на фотографската индустрия и нейните произведения като фокусът е поставен върху правата на интелектуална собственост с цел успешна бизнес реализация;
- предложени са аргументирани авторски дефиниция и класификации в фотографските произведения ,като творчески продукти на фотографската индустрия;
- предложен е нов подход и авторски приносен прочит на бизнес моделите във фотографската индустрия (Ph2B, Ph2C, Ph2A, Ph2AI...), които отчитат съвременните пазарни условия.

Б. Научно-приложни приноси

- аргументирано е авторско предложение за създаване на организация за колективно управление на авторските права (ОКУП) във фотографската индустрия
- предложена е система за посочване на авторите и носителите на права върху фотографските произведения, годината и мястото на създаване, която се използва от преподавателите и изследователите в катедра и институт „Интелектуална собственост и технологичен трансфер“ на УНСС.

Приемам изведените научни и научно-приложни приноси на докторанта за авторски и доказани в хода на изследванията – теоретични и емпирични. Те напълно отговарят на изискванията за защита на ОНС „доктор“.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Представените публикации от дисертанта са авторски и напълно кореспондират с изискванията за ОНС „доктор“. Те са следните:

- „Изкуствен интелект, фотография и права върху интелектуална собственост“, сп. „Стратегии на образователната и научната политика“, 2024 г., бр. 3 (32);
- „Права на интелектуална собственост при фотографиране на сценични изпълнения на артисти“, Сборник с доклади от научен форум „Правата на артистите-изпълнители“, ИИСТТ, УНСС, 2024 г.;
- „Пресечни точки между издателския и фотографския бизнес и управление на права на интелектуална собственост“, Сборник с доклади от научен форум „Издателският бизнес като част от творческите индустрии“, ИИСТТ, УНСС, 2024 г.;
- "Фотографските произведения като обекти на интелектуална собственост в дигитална среда и ролята на авторството в условията на цифровизация", сборник с доклади от форум „Интелектуалната собственост в интернет - предизвикателства пред системата на интелектуалната собственост и възможни решения“, ИИСТТ, УНСС, 2023 г.;

- „Управление на авторски права върху фотографски произведения в дигитална среда“, Сборник с доклади и абстракти от международен научен форум "Интелектуална собственост и бизнес - предизвикателства и решения", ИИСТТ, УНСС, 2023 г.;
- „Фотографските произведения като обект на авторскоправна закрила и проблеми при нарушаване на неимуществените права на фотографа“, сп. Интелектуална собственост и бизнес, 2022 г. бр.2,стр. 91-120, ИИСТТ, УНСС.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът коректно представя съдържанието на дисертационния труд и отразява съществените елементи и приноси в него.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Бележки:

- някои текстове затрудняват възприемането на основните и притежаващи значимост постановки в методическите положения на дисертационния труд;
- апробирането на резултати от научни изследвания се реализира в специфичното професионално поле, в реална бизнес среда, не в научна дискусия.

Препоръки за бъдеща изследователска дейност:

1. Да се обособи относителната значимост и място на фотографската индустрия/ визуалните изкуства в творческите индустрии за ЕС и България като се направят съответните препоръки към МК, към НСИ и други институции и структури в страната.
2. Да задълбочи своите проучвания в посока на сравнителен анализ на произведенията на фотографските изкуства с други визуални изкуства.
3. Да инициира създаването на ОКУП във областта на визуалните изкуства/ фотографската индустрия, основавайки се на своя професионален и изследователски опит.

8. Заключение

Дисертационният труд „Бизнес с интелектуална собственост във фотографската индустрия“ на дисертант Лилия Миткова Йотова постига изискуемите резултати в конкретното поле на научното изследване, отговаря на изискванията по ЗРАСРБ, Правилника за приложение на ЗРАСРБ и на Правилата за условията и реда за придобиване на образователната и научно степен “доктор“ на УНСС. Давам положителна оценка и препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди ОНС „доктор“ на дисертант Лилия Йотова.

21.12.2025 г.

Подпис: .....

проф. д.н. Мария Маркова

REVIEW

By: Prof. D.Sc. Maria Ananieva Markova,

University of National and World Economy

Scientific specialties "Organization and management outside the field of material production (by branches and sub-branches)" and "Economics and management /intellectual property by industry/"

Regarding: dissertation for the award of the educational and scientific degree "doctor" in the scientific specialty "Organization and management outside the sphere of material production" (Intellectual property in the creative industries) at the UNWE

Grounds for submitting the review: participation in the scientific jury for the defense of the dissertation work according to Order N 3519/29.10.2025 of the Rector of the UNWE

Author of the dissertation: Liliya Mitkova Yotova

Dissertation theme: "Business with intellectual property in the photography industry"

1. Information about the dissertation author

The dissertation author studied under the doctoral program at the Department of Intellectual Property and Technology Transfer of the Faculty of Business of the UNWE. The education - training process was carried out in a regular form according to the Order No. 1044/12.04.2021 with a training period from 03.05.2021 to 03.05.2024. The doctoral program has been extended by Order No. 617/11.03.2024 for a period of 1 (one) year until 04.03.2024. Transformed into a part-time form of study by Order No. 429/14.02.2025 for a period of 1 (one) year until 05.03.2026.

• Brief biographical information – The dissertation candidate has extensive educational background relevant to the issues of the dissertation work, including:

- 1994 -1998– completed bachelor's degree in "Economics - Business Administration" with professional qualification "Business Management"; New Bulgarian University 2008-2010 – completed master's degree "Print Media"; College of Advertising and Public Relations at Sofia University, Faculty of Journalism and Mass Communications.
- A number of other training forms have been attended, including: seminar “Psychology of Advertising” Advice Center – Sofia and “Public Relations, Advertising and Branding” Educational Business Center “Hermes” – Sofia, 2004 WIPO courses in English and Russian languages "Copyrights and related rights" and "Intellectual property management", 2022, as well as "Collective management of copyright and related rights for organizations of collective management" "Executive Course on Intellectual Property

& Export" and Summer School of Intellectual Property UNWE, IIPPT, 2023, have been completed.

- The professional and expert activity of the dissertation candidate in the field of scientific research is rich. The most important positions held by the dissertation candidate in a national and international aspect are the following: 1. Association of Professional Photographers - founder and chairman, 2016 2. Federation of European Professional Photographers as a representative of Bulgaria

In accordance with his individual plan, the dissertation candidate has successfully passed the following exams: "Methodology of scientific research", "Economics" and "Statistical methods and econometric models in research" from Block A, as well as the exams in the specialized disciplines from Block B "Artistic and Literary Property", "Intellectual Property in the Creative Industries" and "Abstract on the topic of the dissertation "Business with Intellectual Property in the Photography Industry".

In the period 2021 - 2025 the dissertation candidate has carried out serious scientific research activities, expressed in the preparation of the main parameters of the scientific research "topic, structure, title and content of the dissertation"; selection of scientific literature, study of international practice, collection of materials and information sources, collecting case studies related to the violation of IP rights in the field of photography, preparing and conducting two surveys with different focus groups of users and authors of photographic works. Lectures in modules related to artistic property, copyright and related rights to students the disciplines "Intellectual Property" and "Scientific Ethics" in various forms of training. Participates in organizational and scientific forums of the department, including: in the creation of ARTS - Alliance for the Development of Creative Forces, 2022, participation in the IX International Photographic Forum for Professional Photographers and Videographers, and others.

2. General characteristics of the presented dissertation work

The dissertation work on the topic "Intellectual Property Business in the Photography Industry" is 280 pages long, of which 237 pages are main text, the presentation contains 27 tables, 70 figures and 2 appendices.

The dissertation work consists of an introduction, three chapters, conclusions and conclusion.

Chapter One: Photographic Industry and Photographic Works

Photography as an art and creative industry, history, genres and participants are explained in depth. Economic characteristics of photographic works are presented and are and the current aspects of artificial intelligence in and for the photographic industry are outlined. An author's classification of photographic works is presented according to their usefulness to users, according to the way rights are settled during filming, during use, and according to economic realization.

Chapter Two: Intellectual Property in the Photography Industry. Problems and Challenges for Participants

The above formulation has been made at different levels: national, international and

European legislation, with a focus on the nature and problems related to the violation of intellectual property rights. A significant place is given to the modern regulatory framework of copyright protection: Directive (EU) 2019/790 on copyright and related rights in the digital single market and Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22.05.2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright in information society. A proposal has been formulated for the establishment of a Bulgarian organization for collective management of rights in the field of photography, which would contribute to the development of the sector and to more effective protection of authors.

Chapter Three: Business Models in the Photography Industry

Business models, an author's SWOT analysis of the photography industry are examined and the results of author's research, office and field studies are summarized. Author's business models in the photography industry are presented, derived from the classic economic models B2B, B2C, B2G, but adapted to the photography market. They are presented as models of interaction between authors, users, institutions and consumers – Photography to Business (Ph2B), Photography to Customer (Ph2C), Photography to Auction (Ph2A), Photography to Media (Ph2M), Photography to AI (Ph2AI) and others. Each of them reflects the specifics of communication, the requirements for contractual relations and the way of managing intellectual property rights.

The structure of the work meets the requirements for compositional balance of the individual elements, there is a logical connection and presentation of the individual elements in the analysis and synthesis.

• **Assessment for topic; goal; tasks; object; subject; main thesis of the dissertation work**

The dissertation study examines photography both as a creative process and as a creative industry, which have their place in the creative industries, whose contribution to GDP and employment is estimated at around 6% in EU countries, including Bulgaria. In contrast to other creative industries, the photography industry lags behind in its unambiguous regulation, organizational and business structure in the country.

Object: the photography industry as a creative industry and photographic works as objects of intellectual property

Subject of the dissertation: presentation of intellectual property in the photographic industry, identification of photographic works as objects of copyright protection.

Purpose of the dissertation: to create and systematize business models in the photographic industry that would present new opportunities for photographers through diversification of services and better compliance with market trends.

The following **specific tasks** have been set:

1. To consider photographic works as objects of intellectual property
2. To propose a modern classification of the types of photographic works;
3. To systematize the modern types of violations of intellectual property rights on photographic works.

4. To highlight the problems facing the protection of photographic works, to propose possible solutions.
5. To consider the management of the photographic business through the interests of photographers, as a key participant in market actions.
6. To implement business models and good practices that allow, in a free market environment, to satisfy consumer needs and open up new opportunities for photographers.

There is a clearly formulated **research thesis**: photographic works as objects of copyright protection are products of the photographic creative industry, representing an economic good and having business potential, when in free market conditions they satisfy the needs of consumers.

Author's hypotheses have been formulated, which have been analyzed and proven in the course of the research:

The first hypothesis is: photographic works as objects of artistic intellectual property can find their place in the market, guaranteeing the interests of the holders of the rights to them.

The second hypothesis is: the effective management of the author's non-property rights (the right of authorship and the right to indicate the name of the author) is of crucial importance for the development of the photographic industry. Their implementation creates transparency regarding authorship and rights holders, reduces violations and increases the moral and professional value of creative work.

The third hypothesis is: it is possible to systematize the management of photographic creativity in models that allow for taking into account the specifics of photographic works, the specifics of the rights of different categories of carriers, the interests of participants in market actions, and the types of markets for photographic works.

The fourth hypothesis is: the dynamic development of artificial intelligence creates enormous challenges for both photographers and all participants in market actions, both from the point of view of intellectual property and from the point of view of the management of the photographic industry and business models.

The sources used are 173, of which 136 scientific literature and 37 normative documents. The scientific, professional and normative literature used is over 170 sources, which shows the author's high competence in the topic of the study, intelligent reading, meaningful commentary and real derivation of research problems that find an author's reading in the course of the study.

3. Evaluation of the obtained scientific and applied results

The most important and basic scientific and/or applied scientific results achieved in the dissertation work for the research field are the following:

A. Theoretical:

- author's definitions of the concepts "photographic industry", "photographic work", "photographic genre" and "photographer" and "photographic industry" have been formulated

and an author's classification of the participants in the photographic industry and the author's works according to their creation as an economic and legal model has been made;

- the added value of the photographic work has been deduced through argumentation along the market realization chain and the three main groups of participants: author (reputational and moral value), user (economic, communication and image value) and consumer (emotional, documentary, sentimental, historical value) and a classification of the genres according to these added values has also been made;
- a categorization of violations of non-property copyrights has been presented.

B. Contributions with scientific-applied nature:

- an analysis of the regulatory framework has been carried out, including European, international and national sources relevant to the photography industry;
- a scientifically based distinction has been made between "author" and "rights holder" and a clear model of legal relations between the two parties has been proposed, and a system for writing the identification of authors and rights holders under photographic works has been proposed, accompanied by a proposal for registering the names of photographers as trademarks.;
- the exceptions for free use have been presented with an emphasis on their effects on authors in the visual arts;
- the impact of AI on photography and copyright has been studied;
- an author classification of business models in the photography industry (Ph2B, Ph2C, Ph2M, Ph2A and others) has been proposed, which after adaptation could find applicability in the photography industry;
- a proposal for the establish of OCM in the field of photography for Bulgaria has been argued.

The methodology of the study is interdisciplinary, containing a systematic and complex approach, based on the theory of intellectual property, economic theory and management theory. The complexity of the research object, as well as the complex nature of the activities related to its creation and market implementation, predetermine the use of various methods, including: empirical methods, methods of analysis and synthesis, as well as special research methods and such as: "general - particular", "abstraction and synthesis", "historical and forecasting methods", as well as the formulated limitations.

- Assessment of the implementation of the tasks set and the achievement of the goal of the dissertation work

The author implemented the tasks set, the main of which are the following:

- photographic works as objects of intellectual property were analyzed, authorial definitions and modern classifications of the types of photographic works and of the existing business models and good practices existing in the conditions of a free market and applicable in the practice of the photographic industry were formulated;
- the problems facing the protection of photographic works were systematized, including

modern types of violations of intellectual property rights on photographic works;

- the existing problems in the management of the photographic works business were analyzed, with the leading criterion being the interests of photographers;
- against the background of a low level of legal culture among photographers and consumers, the need for modern technological measures for mandatory identification of the author in order to reduce violations and facilitate the settlement of disputes in the context of market transparency was deduced;
- the need for new forms of licensing and use was deduced, including digital licenses, NFT tokens and subscription systems;
- artificial intelligence is identified as a threat and an opportunity, as well as the need to create a legal and ethical regulation that would guarantee the protection of authors.

4. Evaluation of the scientific and applied contributions

Accepting the contributions indicated by the dissertation, the main ones of which are indicated here and are reformulated as follows:

A. Scientific:

- a systematized presentation of the photographic industry and its works, with the focus on intellectual property rights for the purpose of successful business realization;
- a reasoned authorial definition and classifications in photographic works as creative products of the photographic industry are proposed;
- a new approach and authorial contribution to the business models in the photographic industry (Ph2B, Ph2C, Ph2A, Ph2AI...) are proposed, which take into account modern market conditions.

B. Scientific -applied contributions:

- an author's proposal for the creation of an organization for collective management of copyrights in the photographic industry is argued;
- a system for indicating the authors and holders of rights to photographic works, the year and place of creation is proposed, which is used by teachers and researchers at the Department and Institute "Intellectual Property and Technology Transfer" of the UNWE.

I accept the scientific and scientific and applied contributions of the doctoral student as original and proven in the course of research - theoretical and empirical. They fully meet the requirements for the defense of the PhD degree "doctor".

5. Evaluation of the publications related to the dissertation

The publications presented by the dissertation candidate are original and fully correspond to the requirements for the PhD degree "doctor". They are the following:

- "Artificial Intelligence, Photography and Intellectual Property Rights", journal "Strategies of Educational and Scientific Policy", 2024, issue 3 (32);
- "Intellectual property rights in photographing stage performances of artists", Collection of reports from the scientific forum "The Rights of Performing Artists", IISTT, UNWE, 2024;
- "Intersections between the publishing and photographic business and management of intellectual property rights", Collection of reports from the scientific forum "The publishing business as part of the creative industries", IIPPTT, UNWE, 2024
- "Photographic works as objects of intellectual property in a digital environment and the role of

authorship in the conditions of digitalization", collection of reports from the forum "Intellectual property on the Internet - challenges to the intellectual property system and possible solutions", IIPPT, UNWE, 2023;

- "Management of copyright on photographic works in a digital environment", Collection of reports and abstracts from the international scientific forum "Intellectual property and business - challenges and solutions", IIPPT, UNWE, 2023;
- "Photographic works as an object of copyright protection and problems in violation of the photographer's non-property rights", Intellectual Property and Business Journal, 2022, issue 2, pp. 91-120, IIPPT, UNWE.

6. Evaluation of the abstract

The abstract correctly presents the content of the dissertation work and reflects the essential elements and contributions in it.

7. Critical notes, recommendations and questions

Notes:

- some texts make difficulty to perceive the basic and significant statements in the methodological points of the dissertation work;
- the testing of scientific research results is carried out in the specific professional field, in a real business environment, not in a scientific discussion.

Recommendations for future research activity:

1. To identify the relative importance and place of the photographic industry/visual arts in the creative industries for the EU and Bulgaria by making the relevant recommendations to the Ministry of Culture, the National Institute of Science and Technology and other institutions and structures in the country.
2. To deepen his research in the direction of comparative analysis of works of photographic arts with other visual arts.
3. To initiate a creation of the OCM in the field of visual arts/photographic industry, based on his professional and research experience.

8. Conclusion

The dissertation "Business with intellectual property in the photography industry" by dissertation candidate Liliya Yotova achieves the required results in the specific field of scientific research, meets the requirements of the LDASRB, the Regulations for the application of the LDASRB and the Rules for the Conditions and Procedure for Acquiring the educational and scientific degree "Doctor" of the UNWE. Giving a positive assessment I would like to recommend that the esteemed scientific jury award the degree "Doctor" to dissertation candidate Liliya Yotova.

21-th, December, 2025

Signature: